

A METHODOLOGICAL ANALYSIS ON THE CONCEPTUALIZATION OF INSTITUTIONS IN THE DISCIPLINE OF ECONOMICS

Yahya Can DURA*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İ.İ.S.B.F., Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü,
ycdura@gelisim.edu.tr

Received Date:10.09.2020, Revised Date:14.10.2020, Accepted Date:22.10.2020

Copyright © 2020 Yahya Can DURA. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Organizational economics that made a description of how it should be for the science of economics has considered the economy as a wholly institutionalized process, departed from established economics and virtually proved that a new economics can be possible. It tries to eliminate the dilemmas of established economics' excessive abstract methods by including specifically the concept of organization widely in economic analyses and uses the organizational approaches as a lever for this purpose. In this study, the conceptualization process of the institution phenomenon, which plays a role in strengthening the consistency in the theoretical analysis of economics, is discussed. It is emphasized how to pass from the abstract institution definition to the concrete reality and the sources of the objective parameters representing the institutions are examined. The results are that economic theories and policies should be scrutinized in terms of institutions and the indicators representing them, and the approach of developing static theoretical approaches for different societies, cultures, geographies and different times should be abandoned. In this context, institutions should be added to the study universe of economics as an inseparable element, and they should be dynamically examined continuously with their historical and evolutionary processes. The concretization of institutions and institutional structure and which indicators should be developed and monitored for this should be taken into the theoretical focus of economics.

Keywords: Institution, Institutional Parameters, Institutional Economics

JEL-Classification: B52, P48

İKTİSAT DİSİPLİNİNDE KURUMLARIN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE METODOLOJİK BİR ANALİZ

ÖZET

Kurumsal iktisat, ekonomiyi topyekûn kurumsallaşmış bir süreç olarak görerek, yerleşik iktisattan ayrılmış ve yeni bir iktisadın mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Bunu gerçekleştirirken de yerleşik iktisadın yöntemlerine ve varsayımlarına karşı bir duruş göstermiştir. Günümüzde ise yeni kurumsalcı yaklaşımlar, kurum kavramını iktisadi analizlere dâhil ederek, yerleşik iktisadın aşırı soyut yöntemlerinin açmazlarını gidermeye çalışmakta ve kurumsalcı metodolojiyi bir araç olarak kullanmaktadır. Bu çalışmada iktisat biliminin teorik çözümlemelerindeki tutarlılığı güçlendirici bir rol oynayan kurum olgusunun kavramsallaştırılma süreci ele alınmıştır. Kurumların soyut tanımından somut gerçekliğe nasıl geçilmesi gerektiği üzerinde durularak, kurumları temsil eden objektif parametrelerin kaynakları incelenmiştir. Ulaşılan sonuç iktisat teorilerinin ve politikalarının kurum ve bunu temsil eden göstergeler açısından titizlikle incelenmesi ve farklı toplum, kültür ve coğrafyalar ile farklı zamanlar için statik teorik yaklaşımlar geliştirilmesi yaklaşımının terk edilmesi gerektiği yönündedir. Bu kapsamda iktisat bilimi inceleme evrenine kurumları ayrılmaz bir unsur olarak eklemeli, tarihsel ve evrimsel süreçleri ile dinamik bir

şekilde sürekli olarak incelemelidir. Kurumların ve kurumsal yapının somutlaştırılması ve bunun için hangi göstergelerin geliştirilmesi ve izlenmesi gerektiği konusu da iktisadın teorik odak noktasına alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kurum, Kurumsal Parametreler, Kurumsal İktisat

JEL-Sınıflama: B52, P48

1. GİRİŞ

Metodolojik olarak müspet bilimler ile sosyal bilimlerin arasında sıkışan iktisat, insanların birlikte yaşamadan kaynaklanan ihtiyaçlarının karşılanmasının, sorunların çözülmesinin ve sınırlı olan kaynakların rasyonel bir biçimde kullanılmasının yol ve yöntemlerinin yani stratejisinin geliştirildiği muazzam ölçüde girişik bir bilim dalıdır. Bu yönüyle iddialı olmalı ve tüm toplumlar ve zamanlar için geçerli olabilecek teoriler geliştirmeli, reçeteler hazırlamalıdır. İktisat da pozitif bilimlerde olduğu gibi doğal kanunlara erişebilmeli ve bunları kontrol edebilmelidir.

İktisadın bu tanımı ve yöntemi yüzlerce yıl etkisini koruyan ortodoks iktisadın bir söylemidir aslında. Aşırı ölçüde soyutlayıcı ve her an realiteden kopmaya aday bir iktisat öğretisinin ifadesidir. Oysa içinde bulunduğumuz yüzyıl bu yaklaşımın terkedildiği, iktisat biliminde sosyal faktörlerin, toplum gerçeğinin ve tarihsel süreçlerin belirleyiciliği üzerinde fikri yoğunlaşmanın yaşandığı bir dönemi tarif etmektedir. Bu bağlamda “başka bir iktisat mümkündür” söylemi, kurum ve kurumsal yapı olgularının iktisat bilimi içerisinde incelenmesi ve iktisadın bu iki kavram üzerinden tekrar biçimlenmesi ile güçlenmektedir.

İktisadı topyekûn kurumsallaşmış bir süreç olarak gören ve aykırılıklar iktisadı olarak da tanımlanan kurumsal iktisadın bundan neredeyse yüz yıl önce geliştirdiği metodoloji, bugün yeniden bilim dünyasının gündemine oturmuştur.

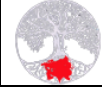
Kurumlar önemlidir ve bu kurumlar iktisat biliminin beslendiği bütün damarların da bizatihi kendisidir. Yerleşik iktisadın mevcut yönlemsel yaklaşımlarından ötürü yaşadığı tıkanıklık, küresel düzeyde gelir dağılımı çarpıklıkları ve bu kapsamda küreselleşen yoksulluk, eşitsiz gelişme ve kapitalizmin krizleri, iktisat biliminde ve iktisadi araştırmalarda kurumların daha iyi anlaşılmasının gerekliliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Temelde bu çalışma iktisat biliminde kurumların kavramsallaştırılması üzerine yönlemsel bir inceleme yapılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda ilk olarak aykırılıklar iktisadı olarak kurumsalcı öğretinin geçmişten günümüze kısa bir tarihi sunulacaktır. İkinci bölümde kurumsal iktisat perspektifinden kurum olgusunun kavramsallaştırılmasının sistematik süreci verilecek ve son bölümde de kurumlar soyut tanımından çıkartılarak, somut gerçeklik içerisinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışma bu içeriksel kurgusu ile soyut, karmaşık ve günlük dilde yaygın olarak farklı ve dar biçimde kullanılagelen kurum olgusunun iktisat bilimi içerisindeki öneminin ve anlamının somutlaştırılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca kavramsallaştırma ve somutlaştırma çabası ile de kurumların/kurumsal yapıların hangi parametrelerle incelenmesi gerektiğine de sistemli bir şekilde cevap vermektedir.

2. AYKIRILIKLAR İKTİSADİ OLARAK GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KURUMSAL İKTİSADIN KISA TARİHİ

Bireyler birarada yaşamalarının bir gerekliliği ve sonucu olarak birtakım yapılar ve değerler seti oluşturmuştur. Birarada olma durumu ise salt fiziki bir anlam barındırmamakta, bireyler noktasında bir amaç ortaklığını, bunun araçlarını, süreçleri ve kuralları ile kurumları da kapsayıcı bir boyut taşımaktadır. Bu noktada bir sosyal bilim olarak iktisat da toplumsal

İhtiyaçların nasıl karşılanması ve buna yönelik karar süreçlerinin nasıl olması gerektiğini tarif eden bir evrimsel yaklaşımla hep ileriye odaklanmıştır. Fakat iktisat disiplininin ele alınış biçimleri, konuların teorik olarak çözümlenmesi yaklaşımları ve politika önerileri, sıklıkla klasik ekol çerçevesinde şekillenmiş olan aşırı biçimde soyut nitelik taşıyan bir büyüme perspektifinden beslenmektedir. Ancak gelişmişlik sorunsalının bunun gibi yüzeysel ayrımlar temelinde ele alınması hem teorik düzeyde tıkanmalara hem de uygulama sonuçları anlamında derin kopmalara neden olmaktadır (Adelman, 1961). Teorik tıkanma ve uygulama birliğinin sağlanamaması ve üstelik ana iktisat akımlarının kurumsal yapı farklılığı gibi bir gerçeği analiz dışında tutma tercihinin tepki olarak 1900'li yılların ilk çeyreğinde kurumsal iktisat yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Kurumsal iktisat, doğrudan doğruya iktisadın inceleme alanındaki tüm süreçlerin kurumsallığı gerçeğinden hareket eder. İddia, ekonominin kurumsallaşmış bir süreç olduğudur. Pür kurumsal iktisadın bu iddiasında kurumların rolüne bakılmaz, zira iktisat zaten kurumsal bir süreç olarak bizatihi kurumların kendisine dönüşür (Özveren, 2007). Bu ekolün teorik ve kavramsal çerçevesi Veblen, Commons, Mitchell ve Ayres gibi düşünürler tarafından oluşturulmuş olup, onların yaklaşımları da asıl kurumsal iktisadı temsil etmektedir (Rutherford, 2001). Bireyden ziyade kurumları inceleme alanlarına alan, toplumsal eylemleri önceleyen bu ekol, ekonomi bilimine de multidisipliner açıdan bakmakta, evrimci bakış ve yaklaşım ile tarihsel bir analiz yöntemi izlemektedir (Ata, 2009: 11). Burada açık bir yerleşik iktisat eleştirisi vardır. Ekolün öncüleri, firmaların monopolist eğilimlerini, kapitalizmin yapısal evrimini, çalışanlarla işverenler arasındaki ilişkileri ve bu kapsamda sendikal faaliyetler ile kamu kesiminin ekonomik yapıdaki fonksiyonlarını ve ekonomik denge gibi kavramların ve olguların hepsini tek tek kurumsal süreçler olarak kavramsallaştırma gayesini gütmüşlerdir (Özveren, 2007; Yılmaz Genç ve Ekiz, 2017).

İlk kez kurumsal iktisat tanımı yapan ve bu tanımı kullanan iktisatçı olan Hamilton, kurumsalcı yaklaşımın parça parça unsurların bütün içindeki rollerine odaklandığını ve böylece iktisadi olguların kontrolü için bütünde önem atfeden kurumların bilgisine sahip olunabildiğini ifade etmektedir. Neticede geçmişten günümüze farklı kurumların bilgisine ve iktisadi olguların karşılıklı ilişkilerini anlayabilmek için de yine bu ilişkilerin gücü/düzeyi konusunda gereken enformasyona sahip olma kaygısı kurumsalcı yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Ancak klasik iktisatta olguların değişmezliği ve doğal süreçler olduğu yönünde bir yaklaşım vardır ve burada olgular nicel düzeyde ele alınmakta, kurumların da durağanlığı kabulü yapılmaktadır. Tam da bu noktada Hamilton, klasik birtakım kurumların (rekabet, mülkiyet, fiyat sistemi gibi) statik olmadığını, bunların bir yandan karşılıklı bir yandan da içsel yönden sürekli olarak değiştiğini iddia etmiştir. Üstelik bu kurumlar, iktisadi ajanların ve bireylerin konvansiyonel davranış eğilimlerinin de katılmış ve şekle bürünmüş biçimlerini temsil etmektedir. Etkileşimin ve değişimin sebebi olan süreçler ise insan eylemlerinin değişimini kapsamaktadır. Neticede Hamilton, ekonomi biliminin de makul bir insan davranışları teorisine doğru evrilmesi gerektiğine inanmıştır (Hamilton, 1919).

İktisadi çözümlemelerde kurum olgusunun önemini vurgulayan, bireysel kararlar yerine toplumsal karar ve aksiyonları gündeme taşıyan kurumsal iktisat, daima evrimci bir bakış ve yaklaşım ile ampirik çalışmalar temelinde bir metodolojik refleks göstermiştir. Esasen kurumsal iktisat ve onun öncülüğünde bilim dünyasının ilgisini çeken kurum kavramının teorik temellerinin, temsil ettiği iktisat okulunun sistemselleştirilmesinden çok daha öncelere dayandığı ifade edilebilir. Bu noktada John Kells Ingram'ın, Auguste Comte'un görüşleri temelinde egemen iktisat biliminin söylemlerini eleştirerek (Zouboulakis, 2008), onun farklı

disiplinlerle yakın bağlar kurmasını, klasik öğretinin fetiş soyutlamacı yöntemleri terk etmesini ve iktisadi olguların tümünü tarihsel bağlamıyla ele alması gerektiğini ifade ederek, daha sonraları kurumsal iktisadın sarılacağı ana söylemleri geliştirdiğini açıkça görmek mümkündür.

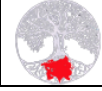
Buraya kadar anlatılan kurumsal iktisat (asıl kurumsal iktisat) ve onun kurum yaklaşımları son dönemde yeni kurumsal iktisat tanımlamasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Yeni kurumsalcılar, Williamson, Coase ve North'un işlem maliyeti yaklaşımına dayanan çalışma pratiğine atıfta bulunur. Buradaki yeni tanımlaması ise toplumdaki sosyal düzenin ve sözleşmelerin evriminden, oyun teorisi yaklaşımlarına ve bazen de Avusturya Okulunun temsilcilerinden Carl Menger ve Frederick von Hayek tarafından geliştirilen kurum kavramı ve kurumsal değişim yaklaşımlarını kapsayacak şekilde genişlemiştir (Dura vd. 2018). Ancak yeni kurumsalcı ekolde geleneksel iktisatla bir kavga hâli yoktur aksine onun yöntemsel zeminine sıkı bir bağlılık söz konusudur. O hâlde farklı olan nedir?

Kurumsal yapının sıklıkla gündeme taşındığı 1990'lı yıllar, geleneksel ekonomi teorilerinin ve politikalarının tıklandığı bir döneme denk düşmektedir. Kurumsal iktisat, kurum kavramı ve kurumsal yapıya yönelik geliştirilen göstergeler adeta bir manivela olarak, yerleşik iktisadın bunalımlarını aşması için kullanılmıştır. Fakat araçsallaştırılan bu kurumsal iktisat formu diğer bir ifadeyle yeni kurumsal iktisat, asıl kurumsal iktisadın teorik takipçisi olmayıp, sadece bir analiz ve karşılaştırma aracı olarak kurum olgusunu iktisadi çözümlemelerde ele alan bir yaklaşımın adıdır. Bu yönüyle yeni kurumsal iktisat, yerleşik iktisadın modifiye bir versiyonudur da denilebilir.

Yeni kurumsalcı yaklaşımın özü itibarıyla bir kurum ve organizasyon analizi olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada kurumların varlık nedenleri ve kurumsal dönüşüm süreçleri özellikle iktisadi performans analizlerinde ilk ele alınan konular olmuştur. Neoklasik öğretilerle tam bir kopuş yaşamasa da rasyonalite ve tam bilgi kabullerinin reddi, sınırlı rasyonalite, eksik sözleşmeler, işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ve fırsatçılık gibi daha farklı yöntemler belirlemiş olmaları yeni kurumsal iktisat yazınının gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Yine organizasyon teorisi kapsamında konu, sözleşme ilişkileri çerçevesinde ele alınmış, siyasal, ekonomik, toplumsal ve hukuki yapılar-kurumlar iktisadi analizlerin merkezine çekilmiştir (Levent, 2016).

Yeni kurumsal iktisatta rasyonel birey davranışları, kurumların çıkışının gerisinde yatan ana sebeptir. Yani metodolojik bireycilik varsayımı. İktisadi hayatta kurum kavramının önemini ortaya koyma noktasında bireyden hareketle kuruma ulaşılan bir yol tarifi yapılmaktadır. İktisadi olaylar, olgular ve kararlar bireylerin davranış ve eğilimleriyle ilişkilidir ve bunlarla açıklanabilir (Dura vd. 2018). Arrow (1994)'a göre bireycilik, tüm sosyal etkileşimlerin bireyler arasındaki etkileşimlerden sonra gerçekleşiyor olması durumunun bir tarifidir. Bireyler tıpkı kimyadaki bir atom gibidir; hem birbirlerinden ayrı ve dışsal hem de birbirlerinin etkisinde küçük birimlerdir. Bunlar başkalarının davranışları ile sınırlandırılan bir çerçevede, yetenekleri, zevkleri, tercihleri ve zenginlikleri gibi bireysel birtakım kısıtlamalarla reaksiyon vermektedirler. Asıl kurumsalcıların iktisadi analizlerinde birey davranışlarının sadece kurumlarla ve sosyo-ekonomik durumlarla etkileşim neticesinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu noktada birey veri olmayıp, biryandan üretici öte taraftan ise toplumsal dokunun bir ürünü olmaktadır (Hodgson, 1998).

Bu iki ekol arasında temel bazı farklılıklar bulunsa dahi iktisadi olguların ve süreçlerin temelinde her iki yaklaşım da bireyin değil kurumların bulunduğu inanmaktadır. Ancak

bireylerin de bu yapıların bizatihi etkisinde olduğu ve onların (ve toplumun) karar süreçlerinde, kurumların etkisinin önemi özellikle vurgulanmaktadır. Asıl ve yeni kurumsal iktisadın yöntemsel farklılıkları ve bireye yönelik bakış açıları kurum ve kurumsal yapı olgularının çözümlenmesi için araştırmacılara bir referans noktası vermektedir. Çalışmada bundan sonra yapılacak değerlendirme ve analizler de tüm farklılıklarına rağmen bir bütün olarak kurumsalcı okulun, ekonomik sistem ve süreçlerin temelinde kurumların yer aldığı ve birey olgusunun da yine bu kurumların açık etkilerinden azade bir biçimde ele alınamayacağı kabulü dikkate alınarak yapılacaktır.

3. KURUMSAL İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN KURUM OLGUSUNUN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

Her ne kadar kurum kavramı son dönemde geniş bir literatüre konu olsa da bu kavramın 18. yy.'da Giambattista Vico'nun Yeni Bilim başlıklı çalışmasında kullanıldığı Hadgson tarafından nakledilmektedir (Levent, 2016). Burada kurumsal iktisat perspektifinden kurum ve kurumsal yapı olgularının çözümlenmesi için teorik hareket noktamız ise Veblen, Commons, Mitchel, Menger, Hayek, Polanyi, Ayres, G. Hodgson ve North temelli olacaktır. Bu noktada hem asıl hem de yeni kurumsalcı ekolün değerlendirmeleri ve yaklaşımları bir kül olarak ele alınacaktır.

Kurumsal iktisadın kurucu babası Veblen'e göre kurumlar, kişisel çıkarlarla güdülenmemiş bireylerin ve onların alışkanlık niteliğindeki davranışlarının bir ürünüdür. Burada kurumları besleyen damar, insan deneyimleri değil, alışkanlıklardır. O hâlde denilebilir ki bu alışkanlıkların değişimi, kurumların ve kurumsal yapıların da değişimi sonucunu doğurmaktadır. Kurumlar, kültürel açıdan belirlenen, evrimci ve baskıcı (davranış empoze edici) yaygın düşünce alışkanlıkları ve kalıplardır (Veblen, 1909 ve 1919; Kazgan, 2000; Özveren, 2007). Veblen geleneğine göre kurumlar, bireylerin alışkanlıklar vasıtasıyla içselleştirip yeniden ürettikleri normlar ve idealler bütünü olarak da tanımlanmaktadır. Burada bireylerin içselleştirdikleri davranış kuralları, düşünce alışkanlıkları, görüş ve tutumlar, eğilimler bizatihi kurumları ifade eden çok önemli olgulardır (Levent, 2016).

Ayres'in kurum perspektifi ise oldukça farklıdır. Ona göre değişimin önündeki en büyük engel, kurumlardır. İnsan davranışları ve tek tek bireylerin davranışları arasında toplumsal değer yargılarından beslenen ilişkiler şeklinde tanımladığı kurum kavramı, adeta bir değerlerler setidir. Ayres, kurum kavramını çözümlerken, değerlerden hareket etmekte ve onu iyi ya da kötü değerler şeklinde sınıflandırmaktadır. Burada teknoloji kavramı önemlidir, zira kurumsal değişimi ve ilerlemeyi teknolojiyle açıklamaktadır. Dolayısıyla teknolojik süreçlerden beslenen değerler iyi, törensel yani kurumsal taassup, kurumsal inanç gibi değerler ise kötü olarak sınıflandırılmıştır. Çünkü onlar, kurumsal ilerlemenin önündeki engellerdir (Walker, 1979; Yılmaz, 2007).

Avusturya Okulu'nun kurucusu Carl Menger'in kurumlara ilişkin görüşleri Alman Tarihçi Okulun temsilcilerinden Gustav von Schmoller'in geliştirdiği tezlerin ekseninde ve daha çok bu tezlerin bir eleştirisi şeklinde örülmüştür (Penchev, 2014: 724). Bu noktada Menger'i anlayabilmek için Schmoller'in kurumlara ilişkin dolaylı görüşlerine bakmakta fayda vardır. Ona göre iktisadi kanunlar deneysel çalışmalarla fakat tarihsel bir boyutta, toplumların geçmişlerinin incelenmesi ve o geçmişe dair veri toplamakla oluşturulabilir. Oluşturulan bu kanunlar ise görecelidir. Tarihsel koşullar ve kültürel kodlar bu görecelilikte büyük rol oynar (Schmoller, Halle ve Schutz, 1894). Menger kurumları, pragmatik ve organik olarak iki farklı düzeyde tanımlar. Pragmatik kurumlar, yapay, planlı ve kurgusaldır. Organik kurumlar ise doğal yollardan ve kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Menger ise daha çok bunlardan doğal

olanlarla ilgilenir (Yıldırım ve Duman, 1998). Devlet fikri, dil, hukuk kuralları, rant, piyasa, faiz, fiyatlar gibi esasen insan ve toplum ürünü olan yapıları, bizatihi insanın ve toplumların evrimsel süreçlerinde istemsiz olarak ve oldukça yavaş bir gelişim sürecinde ortaya çıkan organik türdeki kurumlar olarak görmektedir (Menger, 1985). Menger, hukuk, dil, piyasa ve devlet şeklindeki kurumsal yapıların tarihsel sürecin esasen amaçlanmamış olan neticeleri olduğunu ileri sürmektedir. Kendiliğinden düzen, toplumsal kurumların birey davranışının daha önce kurgulanmamış sonuçları şeklinde nasıl ortaya çıkacağına anlamlandırılmasına ilişkin bir çabadır. Burada insan davranışları önemlidir, zira daha önce niyetlenilmeyen-kurgulanmayan kurumların vücuda getirildiği bir keşif sürecini ateşlemektedir. İşte tüm bu tartışmalarda asıl ifade edilmek istenen örgütlü-kurumsal bir sürecin değil, bireysel-tekil girişimlere dayalı bir sürecin varlığının söz konusu olduğudur. Menger bu girişimlerin görece daha zeki insanların kişisel çabalarıyla ve yine bireysel ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıktığını belirterek, sürecin başarıyla sonuçlanması durumunda toplumun diğer kesimleri için de bir örnek teşkil edeceği ve öykünme yaratacağını ifade etmektedir. Nihayetinde, tekil olarak başlayan uygulamaların ve yöntemlerin süreç içerisinde yaygınlaşarak, kabul gördüğü ve yerleşik hâle gelerek kurumsallaştığı yapılara yani organik kurumlara ulaşılacaktır (Dura vd. 2018).

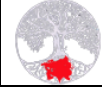
Avusturya ekolünün önemli temsilcilerinden olan Mises ve Hayek ise organik kurumları, karmaşık ve insan iradesinin dışında ortaya çıkan, bu yönüyle anlaşılması ve çözülmesi güç yapılar olarak görmektedir. Toplumsal kurumların bir aklın ürünü olarak ve belirli bir gündemle oluşmadığı, kendiliğinden düzene sahip bir şekilde ve zaman içerisinde evrimleşerek geliştikleri ifade edilmiştir (Yıldırım ve Duman, 1998).

Kurumsal iktisadın öncü isimlerinden bir diğeri olan Commons, bireysel eylemlerin genişletilmesi, serbestleştirilmesi ve kontrol edilmesinde ortaya çıkan toplu eylemleri kurum olarak tanımlamıştır (Levent, 2016). Bireysel eylemlerin hemen hemen tamamı sınırları daha önceden çizilmiş kurallara dayanmaktadır. Bunlar, hukuk normları, organizasyonel düzenlemeler ve politikalar, gelenekler, inanç sistemleri gibi kurallar setlerini ihtiva etmektedir. Kurallar, insan elinden çıkan kurumların yani pragmatik kurumların idaresi ve fonksiyonları açısından belirleyici olmaktadır (Kaufman, 2007).

Commons ilgi odağını pragmatik yani insan ürünü kurumlara yöneltmiş olup, bireylerin ortak davranışlarının yani kolektif eylemlerinin önemi üzerinde durmuştur. Bu kolektiflik özelliği, kararları ya da eylemleri bilinçli ve güvenilir kılan bir etki yaratır. Menger'den ayrıldığı nokta da tam burasıdır. İnceleme alanı, insan ürünü kurumlar ve onların üzerinden kurumların kavramsallaştırılması gerektiğidir. Burada sivil ve siyasal yapılar, temel haklar ve özgürlükler ile hukuk kuralları-normlar önemli kurumlar olarak incelenmektedir (Commons, 1924; Özveren, 2007; Özçelik, 2007).

İktisadi klasik tanımının dışında anlamlandıran ve onu bir kurumsallaşmış süreç olarak ele alan bir diğer önemli iktisatçı Karl Polanyi'dir. İnsanın çevresiyle kurduğu ilişkileri ve etkileşimi önemser, iktisadi aksiyonları da bununla ortaya çıkan toplumsal ilişkilere bağlar. Ancak bireyin davranışlarını şekillendiren ve belirleyen güç, kurumlar ve onların oluşturduğu yapılardır. Birey davranışları kurumlar sayesinde iktisadi bir hâl alır (Polanyi, 2000).

Kurumsal iktisadın Avrupa'daki önemli bir temsilcisi olan G. M. Hodgson'a göre kurumlar, bireysel eylemler, alışkanlıklar ve seçimlerden beslenmekte olup, farklılaşan kişisel eylemlerin, alışkanlıkların ve seçimlerin birarada olduğu yapıların da aynı düzlemde buluşmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2007). W. C. Mitchel de benzer bir şekilde kurumları, toplumun önemli

bir kesimi tarafından kabul gören ve bu noktada standartlaşan bir sosyal alışkanlık şeklinde ifade etmiştir. Hamilton ise alışkanlıkların sonucunda oluşan bir düşünce ve aksiyon biçimi, davranış kalıpları olarak tanımlar kurumları (Levent, 2016).

Yeni kurumsal iktisadın temsilcilerinden North'un kurumlara bakışı biraz daha farklıdır. Ona göre kurumlar, "oynanan oyunun kuralları"dır. Bu yönüyle birey ilişkilerini ve onların birbirleriyle gerçekleşen etkileşimlerini belirleyen ve şekillendiren, pragmatik ve sınırlayıcı kurallar manzumesidir. North'a göre kurumlar, kurallar demektir. Kurallar ise formel ve informal olarak sınıflandırılır. Politika, hukuk, ekonomik kurallar ve sözleşmeler formel; adet, gelenek ve davranış normları ise informal kurallardır (North, 1997).

Yukarıda kurumsal iktisadın oluştuğu ve olgunlaştığı düşünsel alanın genel bir çerçevesi çizilmeye çalışılarak, kurum kavramı diğer bazı kavramlarla tanımlandı. Bunlar, birey, alışkanlıklar, etkileşim, toplumsal ilişkiler, geçmiş, gelecek, kurallar, yaptırımlar ve davranış kalıpları.

Her şeye rağmen soyut kalan ve zihnimizde canlandıramadığımız kurumları nasıl somutlaştırabilir, iktisadi analizlerde nasıl kullanabiliriz?

4. SOYUT TANIMDAN SOMUT GERÇEKLİĞE: KURUM VE KURUMSAL YAPI

Kurum olgusunun tanımı günlük kullanım pratiğinden farklıdır. Konuşma dilinde fiziken görülen, hizmet veren ve alınan organizasyonel yapılar, toplum bilimlerindeki kurum tanımı bundan daha kapsayıcı bir özellik gösterir. Burada bizatihi hem organizasyonlar hem de toplum ve bireyler üzerinde etkili olan toplumsal sözleşmelerin bir ifadesinden bahsetmek gerekir.

Kurumlar, ekonomik faaliyet yaratıcı ve bu faaliyetleri derinleştirici etki yaratan kurumlar olarak sınıflandırılabilir (Uğur, 2011). Bu sınıflandırma kurumsal çerçevenin statik ve dinamik iki yönünü işaret etmektedir. Hâlihazırda bir toplumdaki sosyo-kültürel yapı, iktisadi ve politik çevre, özgürlükler ve geleneksel kodlar, derin bir tarihsel geçmişin faunasında oluşmuş, gelişmiş ve dönüşmüştür. Statiktir zira oluşumu geçmişte donup kalmıştır; fakat aynı zamanda dinamiktir zira evrimsel bir süreçte gelişmekte, olgunlaşmakta, yenilenmekte ve sürekli olarak değişmektedir. North (1997)'un tanımıyla oyunun kuralları olarak kurumlar için zamanla bu kuralların değiştiğine de tanıklık edilmektedir (kurumsal değişim).

Ekonomik büyüme üzerinden baktığımız zaman ise, oyunun kuralları bir toplumdaki iktisadi faaliyetlerin ortaya çıkmasını ve bu faaliyetlerin nasıl işleyeceğini belirlemektedir. İktisadi faaliyetlerin çeşitlenmesi, derinleşmesi ve daha etkin hale gelmesi noktasında ise "mülkiyet hakları, adalet anlayışı, hukuk standartları, hesap verme kültürü ve yolsuzlukla mücadele" gibi oyunun kurallarını iyileştirici mekanizmaların belirli roller üstlendiği ifade edilebilir (Dura vd. 2018).

Günümüz toplumlarında ve ekonomilerinde kurumların kategorizasyonunun piyasa ilişkileri bağlamında yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda piyasa yaratıcı (mülkiyet haklarını koruyan ve sözleşme uygulayıcı kurumlar), piyasa düzenleyici (piyasa aksaklıklarını önleme amaçlı, dışsallıklar, ölçek ekonomileri ve aksak rekabet durumlarında müdahaleci, telekomünikasyon ve ulaşım gibi sektörler), piyasa istikrarını sağlayıcı (makroekonomik dengeyi sağlayan, iktisadi belirsizlikleri azaltmaya çalışan ve bu kapsamda iktisadi birimler arasında iletişim görevini yüklenen, merkez bankası, hazine, maliye ve üst kurullar) ve son olarak da piyasayı meşrulaştırıcı kurumlar (gelirin adil bölüşümünü sağlamaya odaklanmış, toplumsal

gerginlikleri azaltıcı, gündelik iktisadi işlemlerde risk ve belirsizlikleri düşüren yapılar, sosyal güvenlik sistemi, sigorta sistemi ve sosyal fonlar) şeklinde bir sınıflandırma yapılabilmektedir (Rodrik, 2000; Gökalp ve Baldemir, 2006; Kama, 2016).

Ekonomik işlevleri açısından kurumlar ise mülkiyet hakları, düzenleyici, makro ekonomik istikrar ve ihtilaf çözümüleme kurumları şeklinde alt başlıklarda incelenebilmektedir (Uğur, 2011).

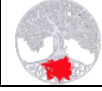
Kurumların hem kavramsal çerçevesi ve kategorileri hem de fonksiyonları bir kül olarak ele alındığında birey alışkanlıklarının genel düşünceye ve toplumsal alışkanlıklara evrilmesiyle ortaya çıkan davranış kalıpları, değerler manzumesi, kurallar-normlar ve inançlar gibi olgular üzerinde belirginleşen bir yapıyla karşılaşırız. Bu durumda ise iktisadi ilişkilerin çözülmesinde kurumsal yapı analizlerinin çok farklı disiplinler temelinde yapılması zorunluluğu ortaya çıkıyor. Sosyoloji, psikoloji, coğrafya, hukuk, antropoloji ve politika gibi farklı alanlar ve bu alanlara özgü araçlar kullanılarak, kurum ve kurumsal yapı incelemeleri yapılıyor.

Kurumlar, bireysel ilişkiler üzerinde doğrudan belirleyici bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda ise üretim, tasarruf, yatırım ve tüketim gibi iktisadi göstergelere ve farklı karar süreçlerine tesir eder ve onların yönünü tayin eder. Kurumlar sağlıklı ise piyasada bir güven ortamı oluşur, kaynak kullanımını etkinleştirir, belirsizliği azaltmak suretiyle de hem işlem maliyetlerinin düşmesini hem de yeni girişimcilerin yatırım kararlarını daha hızlı ve rahat almalarını sağlar (Artan ve Hayaloğlu, 2013).

Kurumların soyut varlığından sıyrılarak somutlaşması daha çok kurumların iktisadi yaşamdaki rollerinin tanımlanması çabasının bir ürünüdür. Günümüzde yerleşik iktisat öğretilerinin tüm zamanlar, tüm toplumlar ve coğrafyalar için geçerli tek bir iktisat tanımlama çabalarının yine günümüzün gerçekliğini, ihtiyaçlarını ve sorunlarını anlamlandırma ve çözme noktasında görece başarısızlıkları, klasik iktisatçıların (aslında yeni kurumsal iktisatçıların) kurum kavramına tekrar sarılmalarına neden olmuştur.

Kurumların somutlaşması süreci ve bunun parametreleri, kurumlarla ilgili yaygın şekilde yapılan “resmi-törenselle düzey, hiyerarşik düzey ve inceleme-analiz” alanları başlıkları altındaki sınıflandırma türlerinin incelenmesi suretiyle yapılabilir. Bunlardan resmi düzey, insan etkileşimlerini şekillendiren kısıtlamaları içermektedir. Bir yandan bireyler üzerindeki yasaklar diğer taraftan ise hangi faaliyetlerin üstlenilmesi gerektiğine ilişkin koşullar şeklinde tanımlanmaktadır. Resmi düzey, insan etkileşimlerinin gerçekleştiği çerçevenin adı olup hem resmi kuralları hem de yazılı olmayan davranış kurallarını kapsamaktadır. Anayasa, yasalar, mülkiyet hakları, düzenleyici işlemler ve yaptırım sistemi resmi boyut iken normlar, gelenekler, adetler ve davranış kuralları gayri resmi boyuttur. Gayri resmi boyut, resmi kuralların dönüşümü, ayrıntılandırılması ve yaygınlaşmasında rol oynar. Az gelişmiş ülkelerde resmi kurumların daha az, gayri resmi kurumların ise daha önemli olduğu görülmektedir. Farklı gelişmişlik düzeyindeki toplumlarda benzer şekilde uygulanan resmi kuralların ve kurumların her bir toplum için farklı etkiler yaratması, resmi-gayri resmi kurumların ağırlıklarının toplumdan topluma değişmesinin bir sonucudur (Jütting, 2003).

Resmi ve gayri resmi düzeyde yapılan bu sınıflandırma ise kurumları, hukuk kuralları ve sistemi, düzenlemeler, mülkiyet hakları, inanç yapısı, kültürel yapı ve ahlaki normlar gibi bir dizi parametre üzerinden somutlaştırmaktadır.

Kurumların bir başka sınıflandırma türü ise hiyerarşik sınıflandırmadır. Williamson tarafından geliştirilen hiyerarşik sınıflandırma, dört düzeyde tanımlanmaktadır. Birinci düzey, sosyal teoriyle; ikinci düzey, mülkiyet hakları ekonomisi ve pozitif siyaset teorisiyle; üçüncü düzey, işlem maliyetleri ekonomisiyle ve dördüncü düzey ise neoklasik iktisat/kurum teorisiyle ilgilidir.

Birinci düzeyde, toplumun sosyal yapısı ile ilgili kurumlar yani gayri resmi kurumlar görülmektedir. Bu kapsamda gelenekler, sosyal normlar, adetler bu düzeyde yer almaktadır. Değişim oldukça yavaş olup, inanç ve kimlikler ön plandadır. İkinci düzeyde oyunun kuralları ile ilgili kurumlar yani resmi kurumlar görülmektedir. Bunlar toplumdaki genel kurumsal çerçeveyi kapsamakta olup, mülkiyet hakları ve hukuk sistemi bu düzeyde tanımlanmaktadır. Üçüncü düzey, yönetim ile ilgili olan ve oyunun oynanması ile ilgili kurumlar olup, resmi kurumlardan türeyen kurallara denk düşmektedir. Bunlar, toplumun yönetim yapısını düzenleyerek ve yeniden şekillendirerek, yerel ya da ulusal ölçekte yönetimlerin, devlet organlarının ve sivil örgütlerin kurulmasına ön ayak olmaktadır. Ve son olarak dördüncü düzey, tahsis-dağıtım mekanizması ile ilgili kurumlardır. Kaynakların dağıtımı ile ilgili kuralları ihtiva ederler. Kaynak tahsisi mekanizması, sosyal güvenlik sistemi ve istihdam üzerinde etkiye sahip olup kolaylıkla değiştirilebilir niteliktedirler (Williamson, 2000; Jütting, 2003).

Hiyerarşik sınıflandırma, kurumların sonuçlara etkisi ve kurumsal değişimin daha iyi anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kurumsal ortamın yasalar, yönetim, yargı ve bürokrasi şeklinde ifade edebileceğimiz biçimsel özellikleri de ulus devletlerin gelişimini incelemeye ve uluslararası karşılaştırmalar yapabilmek noktasında önem arz etmektedir (Williamson, 2000; Jütting, 2003). Williamson tarafından yapılan hiyerarşik sınıflandırma da kurumları, inanç ve kimlikler, mülkiyet hakları, yargı sistemi, yerel ve merkezi örgütlenmeler, yönetim, kaynak tahsisi-bölüşüm, sosyal güvenlik ve istihdam gibi parametreler üzerinden somutlaştırmaktadır.

Son olarak kurumların analiz alanlarına göre ekonomik, politik, resmi-yasal ve sosyal olarak sınıflandırması yapılmaktadır (Jütting, 2003). Ekonomik kurumlar, sosyal etkileşimlerin yapısını etkilemekte, bireylerin iktisadi yaşamdaki görevlerini yapılandırarak, onların kapasitelerini, değerlerini ve psikolojik işleyişlerini etkileyebilmektedir (Bowles, 1998). Piyasayı düzenleyen, mal ve hizmetlerin üretim, tahsis ve dağıtım süreçlerini tanımlayan kurallar ekonomik kurumlar kategorisi altında değerlendirilmektedir (Jütting, 2003). Politik kurumlar; özgür, kurallara ve rekabete dayalı seçimler, siyasal rejimin türü, iktidar ve muhalefet partilerinin kompozisyonu, politik istikrar ve denge-kontrol mekanizmaları gibi birtakım değişkenlerle tanımlanmaktadır (Beck vd., 2000). Yasal kurumlar ise mülkiyet hakları uygulamaları ile hukuk sisteminin türü ve yapısı gibi değişkenlerle analiz edilmektedir. Son olarak sosyal kurumlar, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlikle bağlantılı kuralları içermekte, cinsiyet eşitliği-dengesi ve ekonomik aktörler arasındaki ilişkilerin yönetilmesi ile ilgilenebilir (Jütting, 2003).

Analiz alanları şeklinde yapılan sınıflandırma ise kurumları, siyasi özgürlükler, demokrasi, hukuk sistemi, mülkiyet hakları, ticari özgürlükler, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik ile cinsiyet eşitliği gibi parametreler üzerinden somutlaştırmaktadır.

5. SONUÇ

Heterodoks iktisat içerisinde yer alan kurumsal iktisat, ortodoks yaklaşımın, iktisadi ele alış biçimini toptan reddetmektedir. Burada iktisat kurumsallaşmış bir süreçtir ve bireysel kararlar değil, toplumsal karar ve aksiyonlar incelenmelidir. Ancak kurumlara da bireylerden, onların alışkanlıklarından hareketle ulaşılmaktadır. Bireyler, alışkanlıkları ile normlar üretmekte, davranış kuralları ve kalıpları geliştirmektedir. Tekil olarak başlayan bir takım uygulama ve yöntemler, süreç içerisinde yaygınlaşır, genel kabul görür ve yerleşik hale gelir.

Birey davranışlarının genelleşerek, toplumsallaşması sosyal yaşamda birtakım kuralların ve normların gelişmesine neden olur. Bireylerin diğer bireylerle olan etkileşimi, mevcut kural ve normlarla gerçekleşmektedir. Onların toplumla girdiği iletişim ise iktisadi aksiyonların şekli, gücünü ve niteliğini belirler. Yani iktisadi faaliyetleri etkileyen değişkenlerin başında bu yaklaşımdan hareket edersek bizatihi kurumlar vardır.

Birey alışkanlıklarının genel düşünceye ve toplumsal alışkanlıklara evrilmesiyle ortaya çıkan davranış kalıpları, değerler manzumesi, kurallar-normlar ve inançlar gibi olgular üzerinden tanımlanan kurumların, iktisat bilimi ile ilişkilerini sosyoloji, psikoloji, coğrafya, hukuk, antropoloji ve politika gibi çok farklı alanlar ve bu alanlara özgü parametreler ile araçları kullanarak incelemek mümkündür.

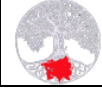
Kurumların soyut tanımından sıyrılarak somutlaştırılması, onların iktisadi yaşamdaki rolünün tanımlanması çabasına da büyük katkı sağlayacaktır. Ortodoks iktisat öğretisinin tüm zamanlar, tüm toplumlar ve coğrafyalar için geçerli tek bir iktisat tanımlama çabası, günümüzün gerçekliğini, ihtiyaçlarını ve sorunlarını anlamlandırma ve çözme noktasında başarısız olmaktadır.

Bu noktada kurumları anlayabilmek, iktisat bilimi içindeki yerini tayin edebilmek ve iktisadi analizlerde göstergesel düzeyde inceleyebilmek önemli bir araştırma alanı olarak bilim insanlarının önünde durmaktadır. Bu çalışma ile konuya yönelik yazına başlangıç düzeyinde katkı sağlanmış, kurumların kavramsal çerçevesi tarihsel süreç içerisinde ele alınarak, iktisat bilimi açısından önemi yine iktisadi bakış açısı ile incelenmiştir.

Ulaşılan sonuç iktisadi kararların, politikaların ve kuramsal yaklaşımların, kurum ve bunu temsil eden göstergeler açısından incelenmesi, farklı toplum, farklı kültür ve coğrafyalar ile farklı zamanlar için durağan teorik yaklaşımlar geliştirilmesi fetişinin terk edilmesi gerektiği yönündedir. Bu doğrultuda iktisat biliminin inceleme evrenine kurumları da ayrılmaz bir unsur olarak alması, kurumları tarihsel ve evrimsel süreçleri ile dinamik bir şekilde sürekli incelemesi, kurumların ve kurumsal yapının somutlaştırılmasını da teorik odak noktasına alması gerekmektedir. Mülkiyet hakları, hukuk, din, politik ve bireysel özgürlükler, demokrasi, cinsiyet eşitliği, yerel ve merkezi örgütlenmeler, yönetim yapıları ve kültürü, sosyal sermaye, bölüşüm ilişkileri, bürokrasi ve yolsuzluklar gibi kurumlar/kurumsal yapı için birçok gösterge niteliğindeki unsur, kritik analiz kaynakları olarak iktisatçıların gündeminde durmaktadır.

REFERENCES

- Adelman, I. (1961). Theories of Economic Growth and Development, Stanford University Press, Stanford, California.
- Arrow, K. J. (1994). "Methodological Individualism and Social Knowledge", The American Economic Review, C. 84, No. 2, ss. 1-9.

- Artan, S. ve Hayaloğlu, P. (2013). “Ülkelerarası Büyüme Farklılıklarının Açıklanmasında Kurumsal Yapının Rolü: Panel Veri Analizi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Aralık, C: 8, No: 3, ss. 31- 54.
- Ata, A. Y. (2009). “Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Beck, T., Clarke, G., Groff, A., Keefer, P. ve Walsh, P. (2000). New Tools and New Tests in Comparative Political Economy: The Database of Political Institutions, Policy Research Working Paper 2283, The World Bank Development Research Group Regulation and Competition Policy, Washington, ss. 1-52.
- Bowles, S. (1998). “Endogenous Preferences: The Cultural Consequences of Markets and Other Economic Institutions”, Journal of Economic Literature, C: 36, No: 1, ss. 75-111.
- Commons, J. R. (1924). Legal Foundations of Capitalism, The University of Wisconsin Press, Madison, 1957.
- Dura, Y. C., Yenilmez F. ve Meçik O. (2018). “Kurumsal İktisadın Tarihsel, Kavramsal ve Metodolojik Bir Değerlendirmesi”, Türk İdare Dergisi (TİD), Sayı 487.
- Gökalp, M. F. ve Baldemir, E. (2006). “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 8, No: 1, ss. 212-226.
- Hamilton, W. H. (1919). “The Institutional Approach to Economic Theory”, The American Economic Review, C: 9, No: 1, ss. 309-318.
- Hodgson, G. M. (1998). “The Approach of Institutional Economics”, Journal of Economic Literature, C: 36, No: 1, ss.166-192.
- Jütting, J. (2003). Institutions and Development: A Critical Review, OECD Development Centre Working Paper, No. 210, ss. 1-45.
- Kama, Ö. (2016). “Kurumlar, Kurallar ve Büyüme İlişkisi Üzerine”, İktisat ve Toplum, Şubat, Sayı: 64, ss. 20-27.
- Kaufman, B. E., (2007). “The Institutional economics of John R. Commons: Complement and Substitute for Neoclassical Economic Theory”, Socio-Economic Review, C: 5, ss. 3–45.
- Kazgan, G. (2000). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Levent, A. (2016). “Kapitalizm ve Kurumlar: J.K. Galbraith’de Tekno-Strüktür Analizi”, Matbu Kitap, İstanbul.
- Menger, C. (1985). Investigations into the Method of the Social Sciences With Special Reference to Economics, ed. by Louis Schneider, New York University Press.
- North, D.C. (1997). Understanding economic change, Nelson J. M, Tilly C, Walker L (eds) Transforming post-communist political economies, National Academy Press, Washington, DC, ss. 13–18.
- Özçelik, E. (2007). “Kurumlar, Kurumsal İktisat ve Avusturya Okulu”. (Der: Eyüp Özveren). Kurumsal İktisat içinde (s.201-235). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özveren, E. (2007). “Kurumsal İktisat: Aralanan Kutu”. (Der: Eyüp Özveren). Kurumsal İktisat içinde (s.15-43). Ankara: İmge Kitabevi.
- Penchev, P. D. (2014), “Carl Menger on the Theory of Economic History Reflections from Bulgaria”, Panoeconomicus, No: 6, ss. 723-738.
- Polanyi, K. (2000). Büyük Dönüşüm, Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Rodrik, D. (2000). “Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them”, Studies in Comparative International Development, Fall, C: 35, No: 3, ss. 3-31.
- Rutherford, M. (2001). “Association Institutional Economics: Then and Now”, The Journal of Economic Perspectives, C: 15, No: 3, ss. 173-194.
- Schmoller, G., Halle, E. L. ve Schutz, C. L. (1894). “The Idea of Justice in Political Economy”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, C: 4, ss. 1-41.
- Uğur, M. (2011). “Kurumsal Kalite ve Ekonomik Performans: İktisadın (Yeniden) Siyasallaşması mı?”, İktisat ve Toplum Dergisi, C: 1, No: 9, ss. 36-41.
- Veblen, T. (1909). “The Limitations of Marginal Utility”, Journal of Political Economy, C: 17, No: 9, ss. 620-636.
- Veblen, T. (1919). The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays, New York, Huebsch.
- Walker, D. A. (1979). “The Institutionalist Economic Theories of Clarence Ayres”, Economic Inquiry, C: 17, ss. 519-538.
- Williamson, O. E. (2000). “The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead”, Journal of Economic Literature, C: 38, ss. 595–613.
- Yıldırım, E. ve Duman, M. (1998). “Hayek ve Piyasanın Kendiliğinden Düzeni”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt 0, No: 41-42, ss. 239-252.
- Yılmaz Genç, S. ve Ekiz, R. (2017), “Kurumsal İktisadi Düşüncenin Terminolojik ve Metodolojik Bir İncelemesi”, (Editörler: Selçuk Koç, Sema Yılmaz Genç, Kerem Çolak), Düünden Bugüne Ekonomi Yazıları içinde (ss. 173-194).
- Yılmaz, F. (2007). “Avrupa’da Kurumsal iktisat: G.M.Hodgson Örneği”, (Der: Eyüp Özveren). Kurumsal İktisat içinde (ss. 93-142). Ankara, İmge Kitabevi.
- Zouboulakis, M. S. (2008). “Contesting the autonomy of political economy: The early positivist criticism of economic knowledge”, The European Journal of the History of Economic Thought, 15:1, 85-103.